

5. Інтерв'ю з Линник Н. О., 1956 р. н. (Донецька обл., Мар'їнський район, с. Костянтинівка). 29 грудня 2019 р. Транскрибований аудіозапис. Особистий архів автора.
6. Каганов Ю. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя: Интер-М, 2019. 432 с.
7. Коляструк О. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. URL: <https://m.krytyka.com/ua/reviews/istoriya-povsyakdennosti-yak-objekt-istorychnoho-doslidzhennya-istoriohrafichnyu-i>
8. Лікарчук І. Л. Міністри освіти України: монографія: у 2-х т. Т. 2. (1943–2007 рр.). Київ: Вид. Ешке О. М., 2010. 586 с.
9. Мухіна І. Г. Ціннісні домінанти радянського освітньо-культурного простору. Харків: Майдан, 2013. 365 с.
10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВУ України). Ф. 582. Оп. 10. Спр. 2292. Арк. 32.

ВИДАТНІ ЛЮДИ СЕЛА ПРЕЛЕСНЕ

Лусак Т. К., Лусак Л. К.

The paper presents the life histories of outstanding people of Slovianshchyna, who made notable contributions to the socio-economic, cultural, educational and spiritual development of the village of Prelesne – Lysak Kostiantyn Kharytonovych, patriarch of agricultural production; Liakh Roman Danylovych, scientist and local lore specialist; Shevchenko Olexandr Ivanovych, innovative.

Key words: *village, people, labour, culture, active citizenship.*

Сьогодні в Україні пишеться нова історія, з'являються нові герої, реформуються життя. Але, на нашу думку, нове не може існувати без історичного минулого, яке ґрунтується на досвіді багатьох поколінь і щедре на розумних, талановитих та щирих людей. Хто створює історію? Люди! Історія нашого краю завжди славилася і славиться гарними вчинками, звершеннями, трудовими подвигами простих українських людей, яких гідно можна назвати – славетні імена Слов'янщини.

До дослідження проблеми участі особистостей у розбудові нашого краю долучилося декілька науковців і краєзнавців, серед яких: Роман Данилович Лях, Надія Романівна Темірова, Валерій Іванович Романько, Віктор Петрович Скрипник та ін. Особистості с. Прелесне є основою історико-краєзнавчих видань авторів цієї статті. За книги «Життя, яке віддане людям», «Літопис села Прелесне», «Люди і село» автори у 2019 р. стали лауреатами ХХ загальнонаціонального конкурсу «Українська мова – мова єднання» у номінації «Країна. Витоки. Родовід».

Метою статті є висвітлення життєвого шляху видатних людей Слов'янського району Донецької області – Лисака Костянтина Харитоновича, Ляха Романа Даниловича, Шевченка Олександра Івановича, які зробили вагомий внесок у соціально-економічний, культурно-освітній і духовний розвиток с. Прелесне та відзначені за це сільською громадою відповідними меморіальними дошками.

29 липня 2019 р. минуло 24 роки, як пішов із життя наш земляк, мешканець с. Прелесне Слов'янського району Лисак Костянтин Харитонович. Сільська молодь особисто Костянтина Харитоновича не знає, бо народилася вже після його трагічної загибелі, але багато теплих слів про нього чула від своїх рідних, односельців, учителів. У музеї Прелесненської школи є куточок, присвячений пам'яті односельця. Восени 2015 р. на зборах територіальної громади було ухвалено рішення відродити й увічнити світлу пам'ять про легендарного Харитоновича, який своїми зусиллями та роботою створював і підтримував інфраструктуру життєдіяльності сіл Слов'янщини – Прелесне і Майдан. Увічнити пам'ять вирішили виготовленням меморіальної дошки, яку зробили із червоного та чорного мармуру з нанесенням портрета й пам'ятного напису: «Провідний аграрій і хлібороб Донеччини, керівник колгоспу з 1961 до 1995 р. Мріями і трудовими досягненнями цієї видатної людини створювалася краса і велич нашого рідного краю».

Лисак Костянтин Харитонович народився не на Слов'янщині, але життя своє присвятив розбудові двох сіл цього регіону – Петрівці і Прелесному, бо саме тут з 1955 р. по 1995 р. сумлінно працював на сільськогосподарській ниві: агрономом колгоспу ім. 1-ого Травня (1958–1961 рр.), головою колгоспу ім. 12-річчя Жовтневої революції (1961–1993 рр.), директором колективного сільськогосподарського підприємства «Колос» (1993–1995 рр.).

Гортаючи сторінки міськрайонної газети від 27 липня 1983 р., можна прочитати статтю про Костянтина Харитоновича «Найкраще переконувати справами»: «Хороший спеціаліст, ініціативний керівник, який бачить перспективу, уміє працювати з людьми, невтомний поборник передової технології у сільськогосподарському виробництві – таким знають голову колгоспу імені 12-річчя Жовтневої революції К. Х. Лисака у господарстві і районі ...» [1, с. 1]. Колгосп здійснював шефську допомогу двом школам та двом дитячим садкам на території колгоспу – Майданським та Прелесненським. У школах Костянтин Харитонович був частим гостем. Його запрошували на урочисті лінійки, вечори, зустрічі випускників. Голова колгоспу завжди займав активну громадянську позицію, багато разів обирався депутатом сільської ради народних депутатів, декілька разів – районної та обласної. Для нього прості громадяни, колгоспники були поважними людьми. Двері від відвідувачів не зачинялися ні на роботі, ні вдома. Питання, з якими вони зверталися, стосувалися не лише виробничих справ, багато з-поміж них було й суто особистих.

На посаді очільника колективного сільського господарства Лисак Костянтин Харитонович працював 33 роки. Трагічний випадок обірвав його життя. Ось як про це писав В. Савенко в газеті «Вісті» від 08 серпня 1995 р.: «...Він був з давніх, тепер уже рідкісних організаторів виробництва, хто, керуючи людьми, не підноситься над ними. У першу-ліпшу хвилину він ладен був підставити, якщо треба, своє плече, взяти у руки мішок, ключ, сапку. Від чого і загинув. Того фатального дня йому досить було дати команду, і можна їхати далі – КСП «Колос» чимале господарство. Але він сам схилився над купою щойно намолоченого зерна, у яке могли потрапити грудки землі. Він, хлібороб, не міг допустити бруду в пшениці. І поклав за це життя. Оце б колоссянам, як і всім іншим, назавжди зберегти у своїх серцях» [2, с. 3]. Шістдесят три з половиною роки прожив Костянтин Харитонович. Із них 48 років він віддав людям. За роки головування колгоспом йому неодноразово пропонували підвищення – працювати головним спеціалістом району чи області. Але Костянтин Харитонович від своєї землі не хотів виїжджати, бо він до неї прикипів усією своєю душею. У 2016 р. вийшла з друку збірка науково-біографічних статей «Славетні імена Донеччини» за редакцією департаменту освіти і науки Донецької облдержадміністрації та Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді. Стаття про Лисака Костянтина Харитоновича розміщена у розділі «Майстри своєї справи». Так, він дійсно був майстром сільськогосподарської справи, видатним організатором сільгоспвиробництва. Світла йому пам'ять! [3]

Лях Роман Данилович трудову діяльність розпочав 1948 р. на педагогічній ниві: учитель історії, завуч, директор Георгіївської, Ганнівської шкіл Мар'їнського району. Але хист організатора в молоді роки найбільше виявився під час перебування на посаді директора Прелесненської школи Слов'янського району Донецької області. Роман Данилович докладав максимум зусиль до організації навчального процесу та облаштування школи. Як згадують очевидці, уже перше знайомство з легендарною вченою людиною, яка на той час знала все, як здавалося післявоєнним учням 1950-х рр., вважалося казкою. На всі питання він відповідав без зупинки, з гумором і завжди не відхиляючись від відповідної теми, чим спонукав учнів до додаткового вивчення матеріалу. Під його керівництвом і за його безпосередньою участю було побудовано в 1963 р. нове приміщення школи, в якій і нині навчаються прелесненські дітлахи. Багато уваги Роман Данилович приділяв матеріально-технічному забезпеченню школи: на зароблені школярами кошти було придбано мотоцикл, кінопроектор та ін. Учні школи, як згадує М. П. Жижченко – колишня його учениця, брали активну участь у засадженні соснового лісу біля залізничної зупинки. Безпосередній шлях Романа Даниловича Ляха в науку розпочався 1964 р., коли він вступив до аспірантури Харківського державного університету. Через три роки ним була захищена кан-

дидатська дисертація на тему «Аграрні перетворення в Донецькій губернії в 1920–1922 роках». Саме в цей час на базі педінституту в Донецьку відбувалося формування держуніверситету, і йому потрібні були висококваліфіковані кадри. Романа Даниловича запросили працювати в цьому виші, він погодився із пропозицією і разом із сім'єю переїхав до Донецька. В університеті обіймав посади асистента, старшого викладача, доцента, заступника декана, виконувача обов'язків декана, завідувача кафедри історії України. 1982 р. захистив докторську дисертацію. Після цього обіймав посаду професора кафедри історії УРСР, завідувача кафедри історіографії, джерелознавства та методики викладання історії Донецького державного університету, протягом десяти років очолював кафедру історії України. Роман Данилович Лях не лише сам займався науковою діяльністю, а й активно залучав молодь, бо вважав, що це – обов'язкова складова навчального процесу. Науковий доробок Романа Даниловича становить понад 100 праць. Провідне місце серед них належить аграрній проблематиці. Іншим важливим напрямом творчості науковця, викладача було краєзнавство. Особливо поживилася його діяльність у цьому напрямі з початком роботи над створенням багатотомної «Історії міст і сіл Української РСР». Він був членом редколегії тому «Донецька область». Його перу належать нариси, присвячені селам Прелесне та Сергіївка Слов'янського району. Р. Д. Лях видав низку статей з різноманітних питань історії рідного краю, був активним учасником Всеукраїнських конференцій з історичного краєзнавства, співавтором монографії про розвиток краєзнавства в Україні. Як голова правління Донецького обласного відділення Всеукраїнської спілки краєзнавців Роман Данилович надавав методичну підтримку місцевим краєзнавцям (ніколи не забував і про Слов'янщину), музейним працівникам, учителям шкіл. Третій напрям наукової діяльності Р. Д. Ляха – методичний. Він брав участь у створенні навчальних посібників для учнів і студентів. Освіті України Роман Данилович віддав 54 роки свого життя, з яких протягом 36 років плекав молоде покоління істориків у Донецькому університеті. Творча спадщина доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника народної освіти України, дійсного члена УАН, завідувача кафедри історії України Романа Даниловича Ляха багата й різноманітна. Він був справжнім патріотом, славним сином України! [4, с. 95–97].

Олександр Іванович Шевченко – засновник і керівник дитячої художньої студії «Синій птах» (1973–1988 рр.) та музею народної архітектури, побуту та дитячої творчості в с. Прелесне (1983). О. І. Шевченко – широкознаний як педагог-новатор, про нього написані статті, зняті документальні фільми, але мало кому відомо, що він був і талановитим, самобутнім художником. Картин після себе залишив небагато, бо напружена педагогічна праця й організаційні клопоти, пов'язані з роботою студії та музею, майже не залишали вільного часу для

творчості. Але в кожному творі митця яскраво і своєрідно відбилися його почуття і роздуми, закарбувалася частка його широкої, закоханої в прекрасне душі. Малювати Шевченко почав ще в армії, самотужки пізнаючи основи мистецтва. Мистецький хист він успадкував від пращурів по лінії матері, які колись писали народні картини та ікони. Відтоді з мольбертом і пензлем він не розлучався, проте надалі все частіше переконувався в тому, що художнику, крім любові до мистецтва, потрібні фахові знання.

Олександр Іванович вступив до заочного народного університету мистецтв ім. Н. К. Крупської МК РРФСР (Москва) на відділення малюнка і живопису, після закінчення якого з 1963 р. почав працювати вчителем малювання в Прелесненській СШ і вести гурток малювання. Художник мав рідкісний природний дар бачити прекрасне, яким щедро ділився зі своїми вихованцями, учив їх бачити прекрасне в найбуденніших проявах життя і відбивати це на папері, полотні. Разом із дітьми творив і сам учитель, надихаючи своїм прикладом юних художників. Працював Шевченко в різних техніках – мастихіном, клав мазки пальцем. Працював Олександр Іванович і з деревом – із коріння та гілок виготовляв неповторні шедеври. Ще в молоді роки Шевченко захопився й краєзнавчими проблемами, вивченням історії та філософії рідного краю. Разом із учителем історії А. О. Купріяною брав участь у постійних експедиціях щодо знаходження історичних експонатів, допомагав в оформленні шкільного історичного музею, який став найкращим у районі. Пізніше ці навички стали корисними під час облаштування власного музею. Олександр Іванович любив зустрічатися із цікавими людьми, бесіди з якими записував на касети. Сьогодні їх використовують під час вивчення історії рідного краю.

Будинок сім'ї Шевченків був своєрідним інтелектуальним клубом, який часто відвідували різноманітні особистості: відомі й невідомі журналісти, краєзнавці, священники, письменники, поети. Тут спілкувалися на філософські теми, співали пісні, обговорювали глобальні проблеми. Багато часу художник проводив із отцем Валентином, що відроджував на Слов'янщині Українську православно церкву, навіть надавав для проведення релігійної служби помешкання сільської хати на території музею. У нього була мрія приєднати до музею колишній панський маєток, що розташований у селі, але різні бюрократичні колізії не дали цього зробити... 14 жовтня 2016 р. в с. Прелесне було освячено пам'ятний Хрест на місці розташованої за панських часів і спаленої радянськими активістами церкви. Разом із пам'ятним Хрестом були освячені і надгробні плити сім'ї Бантишів, віднині так символічно розташовані з обох боків Хреста, адже до цього вони валялися на території колишнього поміщицького маєтку протягом майже століття. Отже, крапелька мрії Олександра Івановича вже здійснилася, маємо надію, що нащадки допоможуть збутися їй повністю.

Він був напрочуд працездатним та винахідливим. У 2000-му, наприклад, коли готувалися святкувати 55-річчя Великої Перемоги, митець запропонував спорудити пам'ятник односельцям, які загинули в роки Другої світової війни. Відразу ж стикнувся зі спротивом: а де взяти гроші? О. І. Шевченко запропонував давній спосіб увічнення пам'яті: поруч зі школою і музеєм насипали курган, обклали його дерном, на вершині поставили камінь, закріпили пам'ятну плиту з написом: «Пам'яті солдат-односельців, які загинули в роки війни 1941–1945 років. Їх 176». Ось до цього незвичного пам'ятника йдуть селяни не лише в День Перемоги чи в річницю визволення краю, а й у визначні дати своїх рідних, сімейних свят. За ініціативою О. І. Шевченка і за його безпосередньої участі в с. Прелесному споруджено пам'ятники першому вчителю М. Й. Штихову, який працював у селі понад 200 років тому, та математику І. Д. Заводовському. Самовіддана праця О. І. Шевченка відзначена орденом «Знак Пошани», йому присвоєно звання «Почесний громадянин Слов'янського району». Помер Олександр Іванович у грудні 2010 р. на 84-му році життя. У 2011 р. музею народної архітектури, побуту та дитячої творчості с. Прелесне присвоєно ім'я Олександра Івановича Шевченка. У музеї відкрито виставкову залу картин О. І. Шевченка [5, с. 19–23].

Отже, колишня Прелесненська волость, пізніше – Прелесненська сільська рада, а нині – територіальна громада Черкаської селищної ради славилася і славиться добрими, чесними, талановитими і розумними людьми. На жаль, життя швидкоплинне, одна подія змінює іншу, закінчується одна епоха – приходить наступна. Варто зберігати пам'ять про історію рідного краю через його особистості. Адже велич рідного краю – у його людях!

Джерела та література

1. Найкраще переконувати – справами. *Комуніст*. № 119. 27 липня 1983 р. С. 1.
2. Савенко В. Прелесне сумує. *Вісті*. 8 серпня 1995 р. С. 3.
3. Лисак Т. К., Лисак Л. К. Життя, яке віддане людям. Слов'янськ: Видавництво «Друкарський двір», 2015. 68 с.
4. Лисак Т. К., Лисак Л. К. Літопис села Прелесне. Слов'янськ: Видавництво Б. І. Маторіна, 2016. 232 с.
5. Лисак Т. К., Лисак Л. К. Люди і село: книга перша. Краматорськ: Видавництво «Друкарський дім», 2018. 124 с.